

VŠEHRD

LIST ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÍKŮ.

Československé smírčí a rozhodčí smlouvy.

Dr. Jiří K o j e c k ý (Brno).

Ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého byly publikovány v roce 1926 texty čtyř rozhodčích a smírčích smluv, uzavřených Československem s jinými státy. Z nich smlouva československo-polská, která je nejstarší (podepsána dne 23. IV. 1925) má strukturu zcela odlišnou od tří ostatních, ze kterých úmluva s Německem byla podepsána dne 16. X. 1925, se Švédskem dne 2. I. 1926 a s Rakouskem dne 5. III. 1926. Poslední tři smlouvy se navzájem jen málo liší. Ačkoli smlouva s Německem nese nadpis pouze »rozhodčí smlouva«, obsahuje ustanovení o smírčím řízení stejně jako smlouvy ostatní, které mají slovo »smírčí« v nadpisu.

Zmíněné smlouvy podřizují smírčímu nebo rozhodčímu řízení všechny neshody, jež by mezi smluvními stranami vznikly; ovšem vždy jen v tom případě, nebude-li neshoda vyřízena diplomatickým dohovorem. Toto vyřízení cestou diplomatickou má nastati dle polské smlouvy »v přiměřené době«, což ostatní smlouvy nežádají, aniž by tím nabyly podstatně jiného rázu. Přiměřenost doby pro diplomatické jednání posuzuje jistě každá strana zcela volně a neznamená tudíž žádné omezení stran.

Kdežto polská smlouva předepisuje určitý způsob řízení pro »všecky neshody, které by se mezi stranami snad vyskytly«, dělí ostatní smlouvy spory na dvě kategorie: Předně spory, při nichž se strany prou o nějaký právní nárok. Míjí se tu spory vyjmenované v čl. 13. Úmluvy o Společnosti národů: spory o výklad některé smlouvy, o všelikých otázkách práva mezinárodního, o tom, je-li dána skutečnost, která, jsouc prokázána, by zakládala porušení mezinárodního závazku, nebo o rozsah a povahu náhrady, již jest dáti za takové porušení. Tento výpočet však dle smluv není taxativní. Do druhé kategorie patří všechny otázky, v nichž by vláda československá a německá byly rozdvojeny a jež by nebylo lze vyřešiti rozhodčím nebo soudním nálezem, tedy všechny spory ostatní. Jako příklad těchto neshod uvedl ministr Beneš ve svém výkladu o locarnských úmluvách zájmový konflikt, vyplynuvší ze snahy Japanu o změnu imigračních zákonů amerických. Dělení sporů na dvě kategorie je však pouze zvláštností skladby smluvní. Všecky smlouvy, o nichž jednáme, se vztahují na řešení všech sporů a znají řízení jak smírčí, tak rozhodčí i soudní.

Polská smlouva poskytuje nejširší pole řízení smírčímu. Dle ní se strany mohou při každé neshodě svobodně rozhodnouti pro řízení rozhodčí nebo smírčí, avšak pokud se výslovně o řízení rozhodčím nedohodnou, má býti neshoda podrobena řízení smírčímu.

V ostatních smlouvách jsou řízení smírčímu věnovány vždy pouze dva články. Smírčímu řízení dle nich podléhají obligatorně pouze spory, jichž vyřízení by nebylo možno dosíci ani cestou diplomatickou ani nálezem rozhodčím nebo Stálého dvoru mezinárodní spravedlnosti, tedy spory, jež nemají za předmět právní nároky. Spory vzniklé pro právní nárok patří před smírčí komisi jen když se na tom strany shodnou.

Smírčí řízení se odbývá před smírčími komisemi, které se nesestavují pro každý případ zvláště, nýbrž předem na dobu tří let. Polská smlouva takového časového omezení nezná, avšak funkce předsednická dle ní trvá pouze pět let. Komise jsou pětičlenné kromě československo-rakouské, která má jen tři členy.

Do československo-polské komise jmenují strany po dvou členech, z nichž jeden musí býti jejich příslušníkem, druhý však jím nesmí býti a nesmí býti ani v jejich službách ani bydleti na jejich území. Obě strany pak, tedy nikoli členové komise, zvolí předsedu z příslušníků třetích států.

Do československo-německé a švédské komise jmenují strany po jednom členu ze svých příslušníků a společnou dohodou určí ostatní členy z příslušníků cizích mocností. V československo-rakouské komisi se stanoví dohodou ovšem pouze jeden člen.

Způsob sestavení komise dle smlouvy německé a švédské dává větší záruku smírného rozřešení, ježto většina těchto komisí se skládá z členů oběma stranami volených. V československo-polské komisi důvěru a priori obou stran má pouze předseda, kdežto z ostatních vždy dva jsou vybráni samotnou jednou stranou bez ohledu na to, jak na ně pohlíží strana druhá.

Strany mají právo měniti členy komise: ty, jež samy vyslaly, mohou odvolati, pokud řízení před komisí nebylo zahájeno. Jsou ovšem povinny odvolané bez odkladu nahraditi. Kromě toho má každá strana právo do čtrnácti dnů od vznese ní neshody na komisi odvolati z komise svého příslušníka a »nahraditi osobou, která má odbornou způsobilost ve věci, o kterou jde«. Tento odborník jistě musí býti příslušníkem strany jeho ustanovení způsobivší, neboť jinak by se složení komise, stanovené přesně 3. článkem, podstatně změnilo. V takovém případě má druhá strana na vůli užítí stejného práva do čtrnácti dnů ode dne, kdy jí došlo oznámení o odvolání příslušníka prvé strany.

Některé věci jsou z pravomoci smírčích komisí vyňaty bezpodmínečně, jiné tehdy, když se jejich projednávání strana vzepře, kterýžto případ zná pouze smlouva s Polskem. Tato smlouva poskytuje komisi pravomoc nejširší, smlouva s Ně-

meckem pak nejužší. Všechny vylučují ze smírčího řízení věci, pro něž jest nebo bude předepsáno jinými smlouvami zvláštní řízení, ač dle polské smlouvy i tu je možno použití této smlouvy.

Řešení věci spadajících do kompetence vnitrostátních soudů vylučují všechny smlouvy, ale polská jen tehdy, vzepře-li se strana, aby taková věc byla smírčímu řízení podrobena. Vyloučení trvá v každém případě ovšem jen potud, pokud příslušný soud nerozhodne s konečnou platností. Všecky smlouvy kromě polské to váží na podmínku, že soud rozhodne v přiměřené lhůtě, tato smlouva za to však má ustanovení, že ono vyloučení nemá platnosti v případě odepření práva se strany vnitrostátního soudu. Žádost za smírčí řízení je tu nutno podati do jednoho roku od konečného rozhodnutí soudního. Smlouvy s Rakouskem a se Švédskem vylučují i věci spadající do kompetence vnitrostátních úřadů správních, vykonávajících soudnictví. Smlouvy polská a německá pak znají ještě případy zvláštní. Dle prvé z nich jsou vyloučeny ze smírčího řízení otázky, dotýkající se územního statutu stran. Závěrečný protokol, jenž je ve svém bodu 3. prohlášen za nerozlučnou část smlouvy, vysvětluje toto ustanovení tak, že smluvní strany jsou zajedno, že změny územního statutu mají býti řešeny jedinež dohodou svobodně sjednanou.

Dle smlouvy německé pak jsou ze smírčího řízení vyňaty spory vzniklé ze skutečností, které předcházejí té smlouvě a které patří minulosti.

Normy pro řízení před komisemi jsou trojího druhu. Základem je vždy jednací řád Mezinárodních komisí vyšetřovacích, vtělený do III. titulu haagské konvence pro smírné vyřizování mezinárodních sporů z roku 1907. Jednohlasně si však smí každá komise ustanoviti jiný způsob řízení. Konečně stanoví smlouvy některá pravidla samy. Tu částečně přejímají ustanovení haagské konvence (na př. ustanovení, že řízení je sporné). Částečně stanoví řízení odlišné: není-li jiné dohody, sejde se na místě, jež určí předseda. (Dle haagské konvence se komise v takovém případě sejde v Haagu).

Jednání komise prohlašují smlouvy ve shodě s čl. 31. haagské konvence za tajné. Tato tajnost jednání se však nevztahuje na prohlášení zprávy, jež se má diti dle čl. 34. haagské konvence ve veřejném sedění. Ježto smlouvy ustanovení o způsobu prohlášení zprávy nemají, jest užiti v důsledku čl. 8. smlouvy s Polskem a čl. 9. smluv ostatních subsidiárně ustanovení haagské konvence, pokud se ovšem komise jednohlasně neusnesou na něčem jiném. Čl. 13. smlouvy s Polskem praví, že se strany mají dohodnouti, zdali se má zpráva komise uveřejniti (être publié). Myslí se tu jistě uveřejnění tiskem. Ostatní smlouvy takového ustanovení nemají.

Strany mají dle polské smlouvy právo, dle smluv ostatních povinnost míti při komisi zástupce jako prostředníky mezi ní a sebou. Úkolem jejich dle čl. 29. haagské konvence jest činiti

komisi nebo druhé straně během vyšetřování nebo při jeho skončení písemná podání za účelem odhalení pravdy. Kromě toho mohou mít strany poradce a znalce a navrhopati svědky. Komise může žádati ústní výklad od zástupců, poradců a znalců i od kterékoli jiné osoby, avšak v posledním případě je k předvolání třeba souhlasu vlády státu, jehož je zmíněná osoba příslušníkem.

O hlasování komise má nejkusejší ustanovení smlouva s Německem, jejíž 13. článek pouze předpisuje pro rozhodnutí většinu hlasů. Ostatní smlouvy kromě toho výslovně praví, že každý člen komise má právo na jeden hlas, že předsedův hlas při rovnosti hlasů rozhoduje a k platnosti rozhodnutí že je třeba řádného pozvání všech a přítomnosti předsedy a dvou členů (dle smlouvy s Rakouskem předsedy a jednoho člena). O dirimační moci hlasu předsedova mluví ve smlouvě s Polskem tato věta: »Nejsou-li všichni přítomni, rozhoduje hlas předsedův«. Rovnost však může nastati nejen tehdy, když nejsou všichni přítomni, nýbrž i tehdy, když se některý člen zdrží hlasování, což čl. 30. haagské konvence připouští a smlouva s Polskem nevyklučuje. Ustanovení smlouvy však umožňuje výklad, že vzdání se hlasování je možno jedině opuštěním místa jednání.

Strany nesou náklady, jež jim vznikly a polovinu nákladů komise.

Komise mají předložit do 6 měsíců od svého prvního sezení (neustanoví-li strany jinak) zprávu, k níž má býti připojeno dle polské smlouvy mínění členů, kteří zůstali v menšině. Ostatní smlouvy se o menšině nezmiňují. V důsledku toho lze menšině přiznati pouze právo vtělené do 33. čl. haagské konvence: vzdání se podpisu zprávy.

Zpráva komise nemá povahy výroku rozhodčího nebo soudního. To znamená, že návrh zprávy není závazný a strany nejsou povinny bezelstně jej provésti.

Ustanovení haagské konvence jsou páteří smírčích smluv, avšak tyto jdou dále než ona, neboť nevyklučují ze smírčího území ani záležitosti cti a životního zájmu, aniž omezují působnost smírčí a soudní na spory pocházející z různého oceňování skutečností. Úkol smírčí komise československo-polské je vymezen slovy čl. 9. haagské konvence: »usnadniti rozřešení sporů nestranným a svědomitým rozbozem skutkových otázek«. Tedy *u s n a d n i t i* rozřešení a nikoli *r o z ř e š i t i* neshodu, jak praví neautentický český překlad, uveřejněný ve Sbírce zákonů a nařízení.

Ostatní smlouvy nejdou ve slovním vyjádření ani tak daleko, ač prakticky nezůstávají pozadu. Za úkol komise prohlašují: »vyjasniti sporné otázky, sebrati za tím účelem všechny potřebné zprávy cestou šetření nebo jinou a usilovati o narovnáni stran«. Komise dle nich »může« navrhnouti úpravu a »může« určit stranám lhůtu k vyjádření.

Ustanovení smluv se nejvíce rozcházejí při určení, jak po-

stupovati v tom případě, když se smírčím řízením nedosáhne rozřešení. Nejjednodušší ustanovení má smlouva s Polskem, která nezná žádného rozdílu mezi neshodami, pokud nejsou ze smírčího řízení vyloučeny. Dle ní, jestliže by některá strana nepřijala závěrů a návrhů zprávy komise, nebo neohlásila-li by do 3 měsíců druhé straně a předsedovi komise, že závěry a návrhy přijímá, anebo jestliže by komise nevypracovala návrhů na vyřízení sporu do 6 měsíců a doba tato nebyla prodloužena, bude neshoda podrobena rozhodčímu soudu; ten má být zřízen d o h o d o u stran do 3 měsíců po ohlášení žádosti za rozhodčí řízení. Nestane-li se tak v té době, jmenuje každá strana 2 rozhodčí, z nich jednoho z listiny členů stálého soudního dvoru rozhodčího (kap. II. tit. 2. haagské konvence z r. 1907) a to z členů, kteří nejsou jejími příslušníky. Tito rozhodčí si zvolí předsedu, při čemž v případě rovnosti hlasů rozhodne předseda švýcarské spolkové rady, bude-li s tím srozuměn.

Ostatní smlouvy rozeznávají v těchto případech, zdali jde o neshody, při nichž by byly strany na sporu o nějakém právním nároku, či o neshody jiné. V prvním případě, nedojde-li před smírčí komisí k narovnání, mohou strany společnou dohodou vznést neshodu na rozhodčí soud za podmíněk a podle pravidel haagské konvence z roku 1907 anebo na Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti. Avšak která strana se k tomu rozhodne, musí stranu druhou na to měsíc předem upozorniti.

Jde-li o neshody jiného druhu a nedojde-li k narovnání do měsíce ode dne, kdy smírčí komise skončila své práce, má být otázka vznesena dle smlouvy s Německem a Švédskem na žádost kterékoli ze stran na Radu Společnosti národů. Smlouva s Rakouskem má o tom ustanovení zvláštní: »Jestliže by do měsíce ode dne, kdy stálá smírčí komise skončila své práce, obě strany se nedohodly, vynasnaží se, aby dospěly k dohodě, že vznesou otázku na Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti k rozhodnutí ve smyslu 2. odstavce čl. 38. jeho stanov«, t. j. dvůr tu bude nalézati vzhledem k souhlasu stran v té věci ex aequo et bono, tedy fungovati jako soud smírčí.

Rada Společnosti národů v úloze rozhodce se řídí ustanoveními čl. 15. Úmluvy o Společnosti národů: Ohlášení jest učiniti generálnímu tajemníku Společnosti. Strany jsou povinny dáti mu písemné vyličení věci a Rada smí ihned naříditi jeho uveřejnění. Rada musí odmítnouti zasažení do sporu, když uzná, že se spor týká otázky, kterou mezinárodní právo přenechává výhradně pravomoci jedné ze stran. Tu nemá dáti žádných pokynů k řešení. Zkoumání v tom směru však Rada koná jedině tehdy, když některá strana tvrdí, že otázka je takového rázu. Rada však může také odmítnouti řešení sporu tím, že jej předloží Shromáždění Společnosti národů. Žádá-li o to která strana, musí tak učiniti, ale žádost musí být podána do 14 dnů ode dne, kdy byl spor Radě předložen. Do 3 měsíců od rozsudku Shromáždění jsou strany dle čl. 12. Úmluvy zavázány

neutěci se k válce. Zpráva však musí být vydána Shromážděním v 6 měsících. Referát, odhlasovaný Shromážděním za souhlasu všech členů Rady a většiny ostatních členů Společnosti (sporné strany se nečítají), má stejný účinek jako referát přijatý všemi členy Rady. Tedy i v tomto případě záleží rozhodnutí na jednohlasnosti Rady, jenom zodpovědnost Rady je menší (s ní hlasuje též většina členů Společnosti) a autoritativní moc referátu větší.

Jestliže dosáhne Rada narovnání sporu, může o tom uveřejniti zprávu. Nezdaří-li se jí to, musí uveřejniti referát většinou hlasů redigovaný o okolnostech sporu a řešení, jež považuje za nejpřiměřenější. Každý člen Rady může v té věci uveřejniti své vlastní závěry. Byl-li referát Rady usnesen jednohlasně (hlasy sporných stran se nečítají), platí pro členy Společnosti závazek, že se neuchýlí k válce proti žádné ze sporných stran, která by se podvolila závěrům, k nimž referát dospěl. Jestliže však Rada v této věci nedosáhne jednohlasnosti, mají členové Společnosti »právo jednati tak, jak uznají za nutno k zachování práva a spravedlnosti«.

Smlouva s Polskem tedy dává přednost rozhodčímu soudu, zřízenému dle haagské konvence, jehož zřízení si může jedna ze stran vynutiti. Vznéstí neshodu na Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti, je dle ní možno jenom oboustrannou dohodou. Jenom spory o výklad smlouvy, samé jsou odkázány striktně před Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti. U ostatních smluv, pokud se týče sporů o právní nároky, je tomu naopak: každá strana může vynutiti řízení před Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti, ke zřízení rozhodčího soudu však je třeba obapolné dohody. Ostatní neshody nemají v takových případech zajištěno definitivní rozhodnutí, neboť čl. 15. Úmluvy o Společnosti národů připouští případy, kdy na konec strany smí jednati tak, jak uznají za nutno k zachování práva a spravedlnosti; smlouva s Rakouskem pak tu žádá po stranách jedině, aby se v y n a s n a ž i l y o dohodu předložiti věc Stálému dvoru mezinárodní spravedlnosti jako soudu smířčímu.

Bližší ustanovení o řízení rozhodčím má pouze smlouva s Polskem. Dle ní řízení rozhodčí se může řídití předpisy dvojího druhu: buď pravidly za tím účelem stranami smluvenými nebo ustanoveními haagské konvence o vyřizování mezinárodních sporů.

Výrok rozhodčí je závazný. Závaznost plyne pro strany již z 13. čl. Úmluvy o Společnosti národů, v němž se signatáři zavázali, že »pocitivě dostojí vyneseným rozsudkům«. Výrok odklízí spor definitivně. O odvolání se smlouvy nezmiňují. Závazný je výrok ovšem pouze pro strany sporné.

Čl. 21. smlouvy s Polskem zná případ, kdy není nutno výrok rozhodčí provéstí: »Jestliže by však výrok se vyslovil, že rozhodnutí soudu neb kteréhokoli jiného úřadu některé ze smluvních stran je zcela nebo z části v rozporu s některým pravidlem mezinárodního práva a jestliže vnitřní právní řád

této strany by nedovolil odčinití buď vůbec nebo jen nedokonalé cestou správní důsledky rozhodnutí o které jde, přiznati jest poškozené straně slušné zadostiučnění jiné povahy.«

Výrok interpretovati má na žádost kterékoli ze stran činitel, jenž jej učinil. Toto ustanovení zavazuje k interpretaci rozsudku i Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti, jenž k tomu svými stanovami není vázán; to proto, že tu funguje jako rozhodčí soud, stanovený kompromisem, jímž je československo-polská smlouva. Toto ustanovení je nutné, neboť dle zvykového práva rozhodčího nemůže arbiter výrok interpretovati ani sám od sebe ani na žádost jediné strany.*)

Strany jsou zavázány, že za trvání řízení smířícího nebo rozhodčího se zdrží jakéhokoli opatření, jež by jim mohlo překážeti v tom, aby přijaly návrh smířčí komise, nebo provedly rozhodčí výrok.

Konečně mají některé smlouvy ustanovení zvláštní. Smlouva s Polskem prohlašuje v čl. 23., že se nijak nedotýká povinností signatářů, vyplývajících z protokolu o pokojném vyřizování mezinárodních sporů ze dne 2. října 1924 (t. zv. ženevský protokol). Ustanovení toto je ve smlouvě podepsané dne 23. dubna 1925, ač již 12. března 1925 prohlásil britský zahraniční ministr Austin Chamberlain jasně odmítavé stanovisko britské říše k protokolu, čímž byl jeho osud zpečetěn. Dnes je protokol zcela pochován.

Smlouva s Německem výslovně podotýká, že její předpisy platí i v tom případě, když jiné mocnosti mají na sporu zájem. Její čl. 21. pak stanoví pravidlo interpretační: Smlouvu jest vykládati tak, aby nebyla v odporu s Úmluvou o Společnosti národů, nedotýkala se práv a povinností smluvních stran jako členů Společnosti národů a neomezovala Společnost v opatřeních za účelem zachování světového míru.

Smlouvy se Švédskem a s Rakouskem jsou uzavřeny na dobu 10 let s 12měsíční výpovědí (sice se na stejnou dobu obnovují); smlouva s Polskem je uzavřena na pět let s výpovědí 6měsíční. Smlouva s Německem je součástí tak zvaných locarnských úmluv a zůstává v platnosti po stejnou dobu jako ony, t. j. zůstane v platnosti dokud na žádost některé z vysokých smluvních stran Rada společnosti národů dvoutřetinovou většinou neuzná, že Společnost národů poskytuje smluvním stranám dostatečné záruky. V tom případě pozbude smlouva účinnosti po uplynutí jednoho roku.

Opírajíc se o tyto smlouvy a pokračujíc v plánovitém sjednávání rozhodčích a smířčích smluv může Československá republika klidně očekávati mezinárodní spory a nedorozumění podružnějšího rázu, kterých se v mezinárodním životě nelze vyvarovati a jež v minulosti často ohrožovaly svou neřešitelností všeobecný mír.

*) N. Politis, »La justice internationale«, str. 89.